
MIS ON EESTLUSE TULEVIK?

Toomas Kukk

Ei saa väita, et eestlusest oleks vähe kirjutatud, olgu internetis või paberkanalil: seda sõna kohtub ligi 400 veebilehel peaaegu 17000 korda. Eesti rahvosluse kõiki külgi ei jõua lühikese aja jooksul ammendada, seetõttu tahaksin peatuda vaid mõnel taval, mis eestluse teemaga seni vähe kokku puutunud taimeteadlasele huvi pakub.

Piisab põgusastki tutvumisest eestluse käsitlustega, et näha läbiva teemana eesti rahva tuleviku sünget eelaimust: meid on vaid kolm lauluväljakutäit muserdatud rahvast, eestlaste hulk väheneb pidevalt, vene ja inglise keel ahistavad meie emakeelt ja ähvardavad ta eestimaisest teadusest ja kultuurist välja tõrjuda, meie kodumaa on väike ja loodusvaradelt vaene jne. Väikerahvastele küllap omast nuttu ja hala on nii palju, et see tüütab ära ja tekitab juba iseenesest teema suhtes vastumeelsuse.

Teiselt poolt jääb püsima ja vaevama kahtlus: äkki on hädaldamiseks siiski mingil määral põhjust? Kas järeltulevad põlvkonnad võiksid meile 30 või 50 aasta pärast ette heita tegutsematust — praegu oleks saanud ehk veel midagi muuta, aga ometigi seda ei tehtud, ei vaadatud piisavalt ette. Kahjuks või õnneks saavad seda tõepärasemalt hinnata küll alles järgmised põlvkonnad.

Üllatavalt värskest mõjub nüüdisajalgi Oskar Looritsa 1951. aastal eksiilis “Iseseisvuselase kirjavara” sarjas ilmunud *Eestluse elujõud*. See teos võiks praegugi olla igale eestlasele tuttav, kuigi

**Sõnavõtt presidendi mõttekojas 27. novembril 2007 Tartus.
Avaldame autori täiendustega.**

ehk osa sellest on soovunelm ja üht-teist vahepealsetel aegadel tähtsust kaotanud.

Loorits pakub ideoloogilisi tähiseid, meie olemuse psühholoogilist ja kultuuriloolist analüüsi: “Kui me oma võimete rakendamises seni oleme sageli äpardunud, siis peamiselt seetõttu, et me ise oma olemust küllaldaselt ei tunne. Kui me aga oma otsustavat lahingut tahame võita, siis on vähe sellest, et oleme shabloonilised eurooplased, vaid nüüd peame olema juba ehtsad eestlased ja just eestlastena eluvõitluses läbi lööma. See on meie kohustus, millest ei tohi olla taganemist” (Loorits 1951: 5).

1

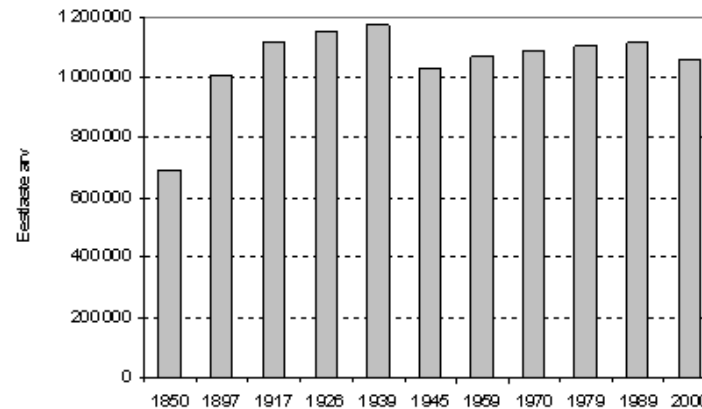
*Kaupo: Lembitul oli õigus. Nad hävitavad minu ja meie rahva. Mine, ütle sina, Mare, Lembitule — et tal oli õigus.
Mare: Lembitu on langenud.*

Surmavalt haavatud liivlaste vanema Kaupo ja ta tütre dialoogi on sellisena kirja pannud Juhan Sütiste 1945. aastal valminud näidendis *Ristikoerad* (Sütiste 1956: 427). Läti Henriku kroonikast tuntud tõsiasi, et said Madisepäeva lahingus 21. septembril 1217 surma nii eestlaste vanem Lembitu kui ka sakslaste poolel võidelnud liivlaste vanem Kaupo.

Lüüasaamine muistses vabadusvõitluses oli kindlasti eesti (ja ilmselt ka liivi) rahvuse kujunemisele raske hoop, mis ei väljendunud niivõrd sõjaga kaasnenud hävitustöö, vaid lüüasaamisega kaasnenud alaväärsuskompleksis. Sellegipoolest säilis eestlastel ajalooline mälu ja kokkukuuluvustunne, mis avaldus ka hilisemates vastuhakkudes (Laar 2006: 136). Ju sealt tulebki oma rahvuse juuri otsida, sest rahvusluseta rahvahulk on vaid etnograafiline materjal, mida on lihtne näiteks saksastada või venestada.

Sugulasrahvaste saatused on olnud vägagi erinevad. Muistses vabadusvõitluse lõpul, kaheksa sajandi eest oli eestlasi umbes 150 000 ning liivlasi (nii kuralasi kui Liivi lahe idaranniku liivlasi) ligi kaks korda vähem. Hiljem, Põhjasõja ja katkude aegu on eestlaste arv olnud ajuti veelgi väiksem. Nüüdisajal on eestlasi ligikaudu 1,1 miljonit ja meil on oma riik; liivlasi on passirahvusena

2

Joonis 1. Eestlaste arv maailmas 1850–2000 (Kask, Tammaru 2006).

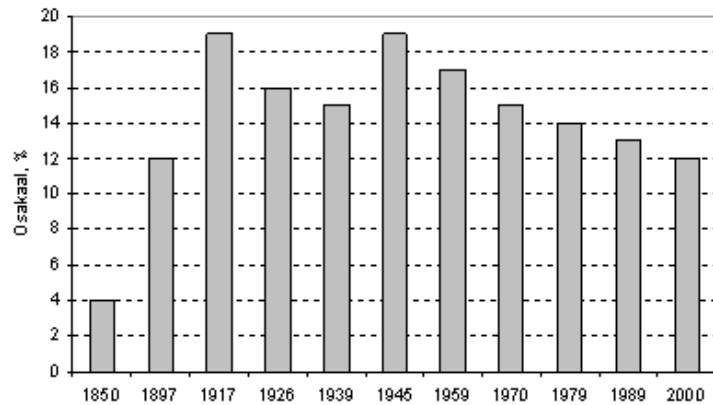
järel umbes paarsada, päritolult liivlasi ja liivi keele rääkijaid vaid mõnikümmend.

Soome-ugri rahvastest ületavad rahvaarvult praegu miljoni piiri eestlased, soomlased ja ungarlased, seevastu mitmed meie lähisugulasrahvad on sama hästi kui välja surnud. Soomlasi oli 13. sajandi algul eestlastest tunduvalt vähem. Võib-olla on teiste sugulasrahvaste edulugudes või allakäigus üht-teist sellist, mida peaksime enda puhul püüdma vältida või vastupidi, õhutama? Iga tahes annab see küsimus tublisti mõtlemisainet.

Eesti rahvastikku iseloomustavad nüüdisaegsed andmed on lihtsalt leitavad Statistikaameti kodulehelt Eesti statistika alajaotuses (www.stat.ee). Need algavad mõnede näitajate puhul 1946. aastast, mõnede puhul 1970ndatest ja mõnede puhul veel hiljem. Nii iive kui ka muud sündimuse näitajad on viimasel ajal paranenud, eriti kui võrrelda pikema ajavahemikuga (joonis 1). Paraku on 1850. ja 2000. aasta sünditusealiste naiste arv üsna erinev — nüüdisaja kahjuks.

Märksa vähem on teada diasporaa, nn väliseestlaste hulga kohta, eriti mis puudutab just viimastel aastakümnetel välja ja kodumaale tagasi rännanud inimesi. 1944. aasta suure põgenemise tulemusena jõudis lääneriikides elavate eestlaste arv ümmarguselt

3

Joonis 2. Diaspora osakaalu muutus eestlaste koguarvust (%), 1850–2000 (Kask, Tammaru 2006).

90 000 inimeseni. See arv on püsinud stabiilselt tänaseni (Kask, Tammaru 2006). Euroopa Liidus Eesti piiri taga peaks püsivalt elama ligi 35 000 eestlast, neid rändevooge on üksjagu ka uuritud (UNECE 2006).

Statistilisi andmeid uurides saab aga peagi selgeks, et eesti rahvuse säilimiseks loodud Eesti riik ei tea kuigi täpselt, kui palju eestlasi siin- või sealpool piiri elab, kuidas on muutunud väljaja sisserände aktiivsus jne. Sellist statistilist materjali pole kogutud ning piirideta Euroopas on seda ka väga raske teha. Siiski, hinnangu järgi elab praegu maailmas umbes 1,06 miljonit eestlast (Kask, Tammaru 2006).

Suuremat huvi pakub väljarändamise põhjus. Ajutiselt tööle või õppima siirdumine pole rahvuse seisukohalt halb ning perekondlikel põhjustel minek arusaadav, kuid ilmselt on küllaltki paljudel väljarände põhjuseks hoopis rahulolematuse siinse eluga. Neil eestlastel pole olnud Eestis hea elada. Hoopis parem on tegutseda näiteks nõudepesijana Prantsusmaal. Kahtlemata on indiviidi seisukohalt see kasulik ja arendav tegevus, vähemasti saab inimene selgeks kõõgiprantsuse keele. Aga miks ei võiks sama

tööd teha Eestis? Muidugi saavad mingil tasemel eesti keele selgeks ka tühja kohta täitma tulnud või toodud võõrtöölised.

Püsivalt välismaal elamine toob järgmistes põlvkondades sagedi kaasa kultuurivahetuse. Seda on paraku näidanud väliseestlaste ajalugu pärast Teist maailmasõda: teine ja kolmas põlv räägib eesti keelt üha kehvemini, samastub pigem oma asukohamaa rahvusega ning eemaldub üha rohkem eesti kultuurist. Muutus paguluses elavate eestlaste keeles on kirjeldanud näiteks Henno Jänes 1965. aastal. Õnneks on küll hiljaaegu Eestist välismaale õppima või töötama siirdunud peredest paljud pigem tagasituleku meelt, et lapsed saaksid eestikeelses koolis käia.

Herbert Valdsaar (1965: 32) on ettenägevalt kirjutanud: “Tuleviku Euroopas ja maailmas üldiselt on inimeste liiklemine niivõrd lihtne, et need, kes kodus on mingil põhjusel rahulolematud, saavad kergesti mujale elama asuda. See tähendab, et mida paremad ühiskondlikud-majanduslikud olud valitsevad väljaspool Eestit, seda nõudlikumad tingimused on seatud Eesti juhtivaile isikuile, et saavutada kodus eeliseid, nii et inimesed vabal valikul eelistaksid kodumaal püsida. Ühiskondlike survetekkimisel ja kitsarinnalisel isikuvabaduste piiridel oleksid saatuslikud tagajärjed, ning Eesti kaotaks rohkem aktiivseid inimesi väljarändamise kaudu. Mis teistel maadel ei tee olulist vahet, kujuneks Eesti väikese rahvaarvu juures kriitiliseks.”

Libe soodustamisega on võrdselt tähtis terve ja elujõuline vanadus. 2008. aasta jaanuari alguse pisut tugevam külmalaine tõi kaasa vähemalt viie inimese surma. Väga palju on liiklusõnnetustes hukkunud, vaid veidi vähem on neid, kes tapetakse, kuid kahtlemata on kõige suuremate kaotuste põhjuseks tervist hukutavad eluviisid. Nõnda tundub niigi väike rahvaarv vähenevat asjatult, enesehävituslikult. Hoolimatus enese ja teiste elu vastu võib tulla ka sellest, et vähemasti osal kodanikest pole oma riigis hea elada.

*Ootan Sind vanas sanglepasalus,
mida keegi ei mäleta enam.
Kui tuled, koputa puu pihta
musträhna kombel.
Too kaasa oma sumedad surud
ja ööviulite hurm. Ja veidi
kortslehekastet mu vendade
väsinud silmade tarvis.*

Nendele Timo Marana sõnadele lisaks võiks tuua muidugi ohtralt näiteid Eesti looduse kirjeldustest. Meie loodus on küllap rohkem või vähem oluline kõigile eestimaalastele. Seetõttu ei saa ka eestlust vaadelda lahus Eestimaast. Eestlased ja teised eestimaalased on osa Eesti ökosüsteemist. Eesti on ka siinsed puud, samblad ja putukad. Sellist ökosüsteemset käsitust on seni paraku vähe rõhutatud. Tegelikuses on teadmised siinsest liigirikkusest üsnagi ebaühtlased.

Kahtlemata ei saa iga putuka- või ümarussirühma häid tundjaid Eestis olla, sest inimhulk on piiratud ja mõneski inim põlves jääb lünk sisse. Näiteks putukate hulka kuuluvaid tirte uuris Eestis 19. sajandi teisel poolel siin elanud baltisakslane Gustav Flor ning 20. sajandi teisel poolel eestlane Juhan Vilbaste. Poleks sugugi hämmastav, kui järgmine tunnustatum tirditundja kerkiks Eestis esile alles selle sajandi teisel poolel.

Nii on eluslooduse uurimisega ka teistes riikides: kõigi elusolendite rühmade kirjeldamiseks ei jätku piisavalt pädevust ning lünga täidavad teiste maade teadlased. Kui me ise ei suuda praegu mõnesid elusolendite rühmi uurida, siis sinna kuuluvaid olendeid koguda, kogudesse talletada ja nii teistele uurijatele kättesaadavaks teha peaksime ikka suutma. Sest nii nagu me oma folkloori tunneme rahvaluulekogude kaudu (mille suuruse üle Eesti võib õigusega uhke olla), tunneme ka oma loodust Eesti loodusteaduslike kogude kaudu.

Loodusteaduslike kogude üks olulisemaid ülesandeid on säilitada ainekaid siin elanud taimede-loomade-seente kohta ja muuta see maailma uurijaile kättesaadavaks. Kogudel on ka hulk teisi ülesandeid, nagu liikide tõendusmaterjali säilitamine, uute uuri-

Tabel 1

EESTIMAA LIIGIRIKKUS MÕNEDE
ELUSOLENDIRÜHMAD NÄITEL
(Trass 1994, täiendatud)

Organismide suurrühm	Maailmas teada	Maailmas oletatavalt	%	Eestis teada	Eestis oletatavalt	%
Imetajad	4000	4000	100	65	65	100
Linnud	9000	9100	99	361	361	100
Kalad	19000	21000	90	75	75	100
Soontaimed	220 000	270 000	81	1500	1500	100
Samblad	17000	25000	68	579	630	92
Vetikad	40000	60000	67	2700	3500	77
Lüljalgsed	800 000	6 000 000	13	10 000	22 000	45
Bakterid	3000	30 000	10	100	200	50
Seened	69 000	1 500 000	5	3500	6000	58
Ümarussid (nematoodid)	15 000	500 000	3	500	5000	10

jate õpetamine jne. Kindel on aga see, et kogud võiksid anda üksikasjaliku ülevaate neist, kes Eestis elavad ja on elanud.

Kõigi Eesti loodusteaduslike kogude maht kokku on sama suur kui mõne suurema Skandinaavia muuseumi (nt Stockholm, Helsingi) osakonnal. Ometigi on ajaloolistel põhjustel meie ühe väikese muuseumi mõõtu kogud laiali eri linnades ja asutustes. Kogude säilimise seisukohalt on hajutatud kindlasti hea, ent muuseumi tänapäevast arendamist ja tutvustamist see ilmselgelt takistab: pisikeste kogude hääl jääb nõrgaks, neid ei võeta ei kodus ega välismaal võrdväärse partnerina. Eesti Rahva Muuseumi ja KUMU kõrvale sobiks seega suurepäraselt kolmaski rahvusmuuseum — Eesti Rahvuslik Loodusmuuseum, mille filiaalidena võiksid meie kogud rohkem või vähem omaette senist tegevust jätkata. Seda mõtet on pikemalt põhjendanud Urmas Kõljalg (2002).

Liigirikkus ja selle kaitse vajalikkus jääb väljaspool teadlaste ringi raskesti hoomatavaks. Märksa üldisem hinnang looduse seisundile kujuneb oma kodu ümbruse olukorra põhjal. Levinud ar-

Tabel 2

EESTI LOODUSTEADUSLIKE KOGUDE
LIGIKAUDNE SÄILIKUTE ARV
(Kukk 2007)

Taimed	830 000
Kivimid ja kivistised	820 000
Mikroobid	25 000
Seened	303 000
Loomad (neist 700 000 putukad)	930 000
Kokku	2 908 000

giarusaama järgi on Eestis loodust tunduvat rohkem kui (Lääne-) Euroopas ning meie looduse üldine olukord on sealsega võrreldes väga hea.

Tõsiseltvõetavat ülevaadet meie looduse olukorrast tervikuna pole ning seda oleks tõepäraselt ka peaaegu võimatu anda. Ositi on looduskeskkonnaga seotud hinnanud Riigikontrolli keskkonna-auditi rühm (valmisolek merereostuse tõrjeks, seireandmete kättesaadavus jms), mitmed riigi- ja valitsusvälised asutused jt.

Üha enam hakkab silma muret tekitavaid ilminguid, nagu Suurupi looduskaitseala moodustamise takerdumine, ebaseaduslikud raied ka näiteks Lahemaa rahvuspargis jne, mis viitavad hoolimatusele looduse suhtes. Muret tekitavaks ilminguks on ka Eesti ainukese, 1990. aastal asutatud Lääne-Eesti saarestiku biosfääri kaitseala likvideerimine 2006. aastal. Ala on seni ikka veel UNESCO nimekirjas (www.unesco.org/mab/BRs/EurBRlist.shtml), sest vaatamata valitsuse vastupidisele arvamusele vastab piirkond endiselt biosfääri kaitseala nõuetele. Euroopas on 254 biosfääri kaitseala 33 riigis, mis andis keskkonnaministrile alust Riigikogu infotunnis väita, et maailma mõistes polegi tegemist unikaalse nähtusega.

Kohalik kogukond võitleb eeskätt kohalike maavarade kaevandamise, uute teede ja prügilate vastu. Kiiduväärne on kohalike elanike tegevuse hoogustumine ja oma kodupaiga eest seismine,

aga muret teeb, et selleks on üha enam põhjust. Osal eestlastel pole enam oma kodus hea elada.

3

Kahe-rinde-needus kummitab eesti avalikus elus juba Läti Hendriku ajaraamatu lehekülgedelt. Kahe-rinde-needus ajas karidelle meie rahvusliku ärkamisaja suuriiritused. Kahe-rinde-needus suretas iseseisvas Eestis vastamisi nn. Tallinna ja Tartu vaimu loomuliku potentsi. [---] Sellises õhkkonnas tuleks taotella teadlikult ometi seda, et kui mitte koos, siis ärgu vähemalt üksteise vastu töötatagu, vaid kantagu vastastikune võitlus omavahelise võistluse pinnale, olgu küll erinevaid radu, kuid siiski kõrvu samas suunas ja sama sihi poole tüürides (Loorits 1951: 106).

Raske on ette kujutada, et eestlased suudaksid midagi korda saata tülitsemata või omakasu silmas pidamata. See näib olevat rahvuslik paratamatus, meile omane iseloomujoon. Kui palju Riigikogu liikmeid või riigiasutuste töötajaid mõtleb otsuseid langetades eestlusele ja kui palju oma- või erakonna kasule? Ometigi on see eestluse tulevikku vaadates üks olulisemaid küsimusi.

Eestluse juurde kuulub ka julgus kõnelda eesti teadusest: eesti matemaatikast, füüsikast, astronoomiast jne. Meil on ju olemas eesti loomingulised rühmad ja koolkonnad, kes neid teadusi arendavad. Muidugi on matemaatika ja keemia üleilmsed teadused, aga siin mõeldakse, õpetatakse ja kirjutatakse sellest eesti keeles ja Eesti keskkonnas. Käsitletavad teemad ja tulemused sõltuvad paljuski kohast, kus teadusega tegeldakse. Eestluse seisukohalt on oluline, et loomingulise õhkkonnaga teadusrühmi oleks igas valdkonnas. Kultuuri loomingulisuses peitub kultuuri elujõud.

Peame oma rahvuslust senisest järjekindlamalt arendama: gümnaasiumid tuleb eestistada, kodakondsus- ja keeleseadust ei tohi lõdvendada, võõrtööjõudu tuleks võimalikult vähe sisse tuua. Ilmselt peame liikuma nn kodanikurahvuse poole, et Eestis on üks riigikeel (avaliku elu keel) ja üks poliitiline rahvus, eestlased. Osa neist küll omavahel ja kodus eesti keelt ei räägi, ent on riigile lo-

jaalsed ja oma kultuuri diasporaana ei esita etnilisusel põhinevaid poliitilisi nõudmisi.

Eesti keel on eestluse tuleviku seisukohalt keske tähtsusega. Siinkohal on oluline meenutada, kuidas eesti keel üldkasutatavaks sai. Kuni 19. sajandi lõpuni kõneles valdav enamik eesti rahva helgemaid päid omavahel, kodus ja ka näiteks läbi aegade ühes olulisimas eestluse kandjas, Eesti Üliõpilaste Seltsis, saksa keelt, kuna eesti keel polnud kultuursele inimesele kohane.

Lihtsalt ja selgelt on seda väljendanud Juhan Kõpp (1925: 106): “Iseäranis tüsedalt kõlavad Dr. P. Hellati sõnad 1889. a. vilistlaste koosolekul, kus korporatsiooni asutamise üle nõu pidades eesti keel kui vähe väljaarenenud kõrvale jäeti ja saksa keeles mõtteid avaldati. Nähtavasti on P. Hellatil see tunne, et siin eesti keel liig kergesti, sügavama põhjusega oma loomulikult asukohalt kõrvale tõrjutud ning nõnda keelt ja iseend asjata alandatud. Hellati mõtted, mis ta koosoleku lõpul avaldas, on järgmised: Keel on rahvuse märk. Kui me eesti keelt ei kõnele, siis ei ole me eestlased; ilutunne, karakter jne. seisavad keeles varjul; keele tarvitamine äratav armastust keele vastu; kõik arvamisid eesti keele mitte-rääkimise kohta on naeruväärilised; äraandjad on need, kes eesti keelt ei kõnele.”

Küllap oli kodus saksa keelt kõneleval eesti intelligentsil vajadus kirjaoskaja maarahvaga eesti keeles suhelda, mistõttu lõpuks eestistus ka haritlaskond. Kultuurrahva küpsustunnistuseks võib pidada Tartu ülikooli üleviimist eesti keelele, millega kaasnes kogu kultuuri- ja teaduselu lõplik eestistumine (Vahtre 2004: 102).

Loogiliselt tuleneb siit vastupidine oht: küllalt oluline osa rahvast (või ka näiteks Tartu ülikool) võiks otsustada üle minna teisele keelele, kuna nii on tulusam, või rändab teiskeelseid sisse oletatavast “kriitilisest piirist” suurem hulk. Mingis punktis võivad ka ülejäänud käega lüüa, ning rahvus hajub. Praeguste eestlaste puhul pole see ilmselt tõenäoline, sest meie rahvustunne on üsna tugev, iseäranis veel pärast mullust “pronksiööd”. Kuid kultuuri ja rahvuse vahetuse ohtu tasub ikka meeles pidada, nagu seda on hoiatavalt kirjeldanud Andrus Kivirähk oma raamatus *Mees, kes teadis ussisõnu*.

Kokkuvõtteks: meil on ju enim, mida üks rahvuslus saavutada saab — oma rahvusriik. Peame lihtsalt eesti keelt ja mõtet järjekindlalt hoidma. Rein Taagepera on kirjutanud juba üle 40 aasta tagasi (1965: 11): “Pool sajandit hiljem seisame taas tihti sama küsimuse ees — kuhu me selle eesti keelega läheme? Ka meie ei tea. Ja läheme siiski.”

Kirjandus

- J ä n e s, Henno 1965. Eesti keelsusest ja meelsusest paguluses. — Rein Taagepera (toim.). *Eesti Üliõpilaste Seltsi album*. XIV. Toronto: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, lk 170–174
- K a s k, Inga, Tiit T a m m a r u 2006. Eestlased maailmas ja tagasiränne kodumaale. — Kaja Kumer-Haukanõmm, Tiit Rosenberg, Tiit Tammara (toim.). *Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud*. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus, lk 191–211
- K u k k, Toomas 2007. Loodusteaduslikud kogud: looduse sahtlist Interneti-andmebaasini. — Indrek Rohtmets, Toomas Kukk (toim.). *Lehed ja tähed*. IV. Tallinn: MTÜ Loodusajakiri, lk 26–33
- K õ l j a l g, Urmas 2002. Kas bioloogiline mitmekesisus vajab biosüsteematikat? Kirjatükk Eesti Rahvusliku Loodusmuuseumi vajalikkusest. — *Akadeemia* nr 8, lk 1681–1689
- K õ p p, Juhan 1925. *Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu*. I. 1870–1905. Tartu: Eesti Üliõpilaste Seltsi Kirjastus
- L a r, Mart 2006. Rahvas kujunes oma ja võõra võrdluses. — Indrek Rohtmets (toim.). *Lehed ja tähed*. Tallinn: MTÜ Loodusajakiri, lk 134–141
- L o o r i t s, Oskar 1951. Eestluse elujõud. Iseseisvuslase kirjavara 5. Tõrvik, Enskede.
- S ü t i s t e, Juhan 1956. *Ristikoerad*. Näidend neljas vaatuses. Teosed II. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
- T a a g e p e r a, Rein 1965. Laaste toimetaja lauult. — Rein Taagepera (toim.). *Eesti Üliõpilaste Seltsi album*. XIV. Toronto: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, lk 7–11
- T r a s s, Hans 1994. Liigirohke elustik on Eestimaa rikkus. — *Eesti Loodus*, nr 2, lk 34–36
- U N E C E 2006. Measuring emigration through immigration data. Report of the Data Exchange exercise to measure emigration through immigration data of receiving countries. Data Analysis Report. Group 4 (Estonia, Finland, Georgia, Kazakhstan, Norway, Rus-

Mis on eestluse tulevik?

- sia). Joint UNECE/Eurostat Work Session on Migration Statistics.
www.unece.org/stats/documents/2006.11.migration.htm
- Vahtrre, Lauri 2004. Äärmuslikkus ja äärmusetus Eesti ajaloos. —
Indrek Rohtmets (toim.). *Lehed ja tähed*. Tallinn: MTÜ Loodusaja-
kiri, lk 99–105
- Valdsäär, Herbert 1965. Isiklikud, ühiskondlikud ja rahvuslikud
väärtused. — Rein Taagepera (toim.). *Eesti Üliõpilaste Seltsi album*.
XIV. Toronto: Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu Kirjastus, lk 20–
32

TOOMAS KUKK (sünd. 1971) on lõpetanud Tartu ülikooli botaanika
1993 ja kaitsnud samas magistriväitekirja 1995. Alates 1991. aastast
töötas zoologia ja botaanika instituudis, praegu Eesti Maaülikooli
põllumajandus- ja keskkonnainstituudi herbaariumi vanemkuraator ning
ajakirja *Eesti Loodus* peatoimetaja.

